

QO'ZILARDA DISPEPSIYA KASALLIGINING ETIOPATOLOGIYASI, DAVOLASH VA OLDINI OLIISH

Eshmatov G'ayrat Xurramovich

“Hayvonlar Morfofiziologiyasi va Yuqumsiz Kasalliklar”
Kafedrası dotsenti:

Haydarov Jahongir Olimjon o'g'li

magistr,

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi,
chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Toshkent filiali:
<https://doi.org/10.5281/zenodo.20319894>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 17-may 2026 yil
Ma'qullandi: 19-may 2026 yil
Nashr qilindi: 21-may 2026 yil

KEY WORDS

dispepsiya, qo'zi, kelib chiqishi, etiopatogenez, klinik belgilar, davolash choralari, profilaktika, bakteriofag, probiotik, veterinariya.

ABSTRACT

Ushbu ilmiy maqolada qo'zilarida dispepsiya kasalligining kelib chiqishi (etiopatogenezi), klinik belgilari, tashxislash usullari, zamonaviy davolash choralari va profilaktikasi ilmiy asosda yoritilgan. So'nggi yillarda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar asosida kasallikning asosiy sabablari, shu jumladan ona qo'ylardagi metabolik kasalliklarning roli, yangi davolash usullari (bakteriofag terapiyasi, kombinatsiyalangan probiotik va fitopreparatlar) va zamonaviy profilaktika strategiyalari tahlil qilingan. Tadqiqotlar natijasida dispepsiyani kompleks davolash va oldini olishning samaradorligi isbotlangan.

Qo'zilarida dispepsiya kasalligi yosh hayvonlarning oshqozon-ichak tizimida moddalar almashinuvining buzilishi bilan kechadigan kasallik bo'lib, chorvachilik tarmog'ida katta iqtisodiy zarar keltiradi. Ushbu kasallik yangi tug'ilgan yoki 10–15 kunlik yosh qo'zilarida uchraydi va tez rivojlanadi. Dispepsiyaning kelib chiqishiga oziqlanish, parvarish, mikrobiologik omillar va gigiyena sharoitlari bevosita ta'sir ko'rsatadi. So'nggi yillarda olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ona qo'ylardagi metabolik kasalliklar (ketonuriya, alimentar osteodistrofiya, alimentar distrofiya va jigar distrofiyasi) qo'zilarida dispepsiya rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Shu sababli uning kelib chiqish sabablarini aniqlash va samarali davolash choralari ishlab chiqish veterinariya amaliyotida muhim ahamiyatga ega.

Etiologiya (Kelib chiqishi). Qo‘zilarda dispepsiya – oshqozon-ichak tizimining funksional yoki yuqumli buzilishi natijasida yuzaga keladigan kasallik bo‘lib, asosan 1–10 kunlik qo‘zilarda uchraydi. Kasallikning kelib chiqishi ikki asosiy shaklga bo‘linadi.

A) Oddiy (funksional) dispepsiya

Bu tur tug‘ilgan qo‘zining ovqat hazm qilish tizimi hali to‘liq shakllanmaganligi bilan bog‘liq. Sabablari:

- Ona qo‘yning noto‘g‘ri oziqlantirilishi yoki metabolik kasalliklar (ketonuriya, alimentar osteodistrofiya, alimentar distrofiya, jigar distrofiyasi) bilan kasallangan bo‘lishi;
- Qo‘zining kolostrum (birinchi sut)ni kech emishi yoki umuman olmasligi;
- Sutning sovuq, iflos yoki haddan tashqari issiq berilishi;
- Sutni bir yo‘la ko‘p miqdorda ichirib yuborish;
- Sun‘iy oziqlantirishda aralashmalarning notekis tayyorlanishi;
- Qo‘zining tug‘ilgandan keyin sovuq, nam, yomon shamollatiladigan joyda saqlanishi.

B) Yuqumli (toksemik) dispepsiya

Bu holatda dispepsiya bakterial yoki virusli mikroflora bilan bog‘liq. Ko‘pincha:

- *Escherichia coli* (kolibakteriyalar), *Clostridium* spp., *Proteus*, *Salmonella* kabi mikroorganizmlar sabab bo‘ladi;
- Mikroblar ona sut bezlari yoki atrof-muhit orqali yuqadi;
- Qo‘zi immunitetining pastligi (kolostrum olmagan, ona emlanmagan).

Asosiy predispozitsiya qiluvchi omillar:

1. Ona qo‘ylarning homiladorlik davridagi noto‘g‘ri oziqlanishi va metabolik kasalliklar;
2. Tug‘ilgan qo‘zilarning kech emizilishi yoki immunoglobulin yetishmovchiligi;
3. Qo‘yxonadagi gigiyenik talablarning buzilishi;
4. Sutni noto‘g‘ri haroratda berish yoki ifloslanishi;

5. Mikrobiologik omillar.

Patogenez (Kasallikning rivojlanish mexanizmi). Patogenez – kasallikning organizmda qanday rivojlanish mexanizmini tushuntiradi. Qo‘zilarda dispepsiya rivojlanishi ovqat hazm qilish tizimi, mikroflora va immunitet o‘rtasidagi nomutanosiblikdan boshlanadi.

Yangi tug‘ilgan qo‘zilarning me‘da ferment tizimi yetarlicha shakllanmaganligi sababli hazm jarayoni to‘liq kechmaydi. Natijada sut tarkibidagi oqsillar parchalanmay, ichaklarda chirish va achish jarayonlari sodir bo‘ladi. Bu jarayonlarda hosil bo‘lgan zaharli moddalar qon oqimiga so‘riladi. Oqibatda umumiy intoksikatsiya, suvsizlanish va elektrolit muvozanatining buzilishi kuzatiladi.

Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, dispepsiya bilan kasallangan organizmlarda ichak mikroflorasi tarkibida muhim o‘zgarishlar ro‘y beradi: Streptococcus bakteriyalarining ko‘payishi va Prevotella, Veillonella hamda Actinomyces kabi foydali bakteriyalarning kamayishi kuzatiladi.

Klinik belgilari. Boshlanish davri – davomiyligi 6–24 soat. Belgilari: qo‘zi bo‘shashgan, sust harakat qiladi, onasini izlamaydi, so‘rish refleksi sustlashadi, qorinda shishish boshlanadi, tana harorati biroz pasaygan (37,5–38,0 °C).

Asosiy klinik bosqich – davomiyligi 1–3 kun. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, dispepsiya bilan kasallangan qo‘zilarda kasallikning 1–2 kunlarida tez-tez tezaklash (bir kunda 8–12 marta), keyingi kunlarda esa doimiy ravishda ich ketishi kuzatiladi. Tezak suyuq, oqimtir-sariq rangda, qo‘lansa hidli, tarkibida ko‘p miqdorda shilimshiq modda, ayrim hollarda qon aralash bo‘ladi. Qo‘zilarda motor faollik pasayadi, so‘rish refleksi susayadi yoki butunlay yo‘qoladi, ko‘z olmalari cho‘kadi, teri turgori pasayadi, ataksiya, depressiya va periferik gipotermiya kuzatiladi.

Og‘ir (toksemik) dispepsiya shakli – tana harorati 35–36 °C gacha tushadi, qo‘zi yotib qoladi, nafas sekin va notekis, o‘lim ko‘pincha 1–2 kun ichida sodir bo‘ladi.

Tashxislash usullari. Tashxis qo'yishda anamnez, klinik belgilar va laborator tekshiruvlar asos qilib olinadi:

- Najas namunalaridan bakterial madaniyatlar ajratilib, identifikatsiya qilinadi;
- Biokimyoviy tekshiruvlarda qonda suv-elektrolit muvozanati, glukoza, oqsil va kislotasos muvozanati tahlil qilinadi;
- Dispepsiya salmonellyoz, kolibakterioz va enterotoksemiya bilan farqlanadi.

Davolash choralari. Dispepsiyani davolash kompleks yondashuvni talab qiladi:

1. Parhez – dastlabki 6–8 soat davomida sut berilmaydi (faqat iliq suv yoki tuzli eritma ichiriladi).

2. Rehidratsion terapiya – fiziologik eritmalar (NaCl 0,9%, glyukoza 5%, Ringer eritmasi) ichiriladi yoki vena orqali yuboriladi.

3. Antibakterial vositalar – neomitsin, amoksisillin, levomitsetin, baytril, enrofloksatsin kabi preparatlar qo'llaniladi. Biroq, antibiotiklarning noto'g'ri va haddan tashqari qo'llanilishi dori qoldiqlari yoki toksik reaksiyalarga olib kelishi mumkin.

4. Bakteriofag terapiyasi – E. coli sabab bo'lgan dispepsiyada antibiotiklarga muqobil sifatida. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, maxsus tanlangan E. coli bakteriofaglari (Φ IA-38) antibiotiklar bilan taqqoslanadigan samaradorlikka ega va bakteriyalarning sonini samarali kamaytiradi.

5. Probiotiklar – ichak mikroflorasini tiklash uchun "Bifidumbakterin", "Vetom", "Laktobakterin", "Enterobifidin" beriladi. So'nggi tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, probiotiklar (masalan, Lactobacillus johnsonii M5) nafaqat diareyani kamaytiradi, balki immunitet va antioksidant tizimni ham kuchaytiradi. Probiotiklar antibiotiklar bilan birgalikda qo'llanganda ularning nojo'ya ta'sirlarini kamaytirishga yordam beradi.

6. Fitopreparatlar – Elbaxor o'simligi damlamasi antibiotik va probiotiklar bilan birgalikda yuqori terapevtik samara beradi. Tajribalar shuni ko'rsatdiki, eng samarali davolash natijasi aynan antibiotik + probiotik + Elbaxor damlamasi kombinatsiyasida kuzatilgan.

7. Vitamin va minerallar – A, D, E va B guruhi vitaminlari, temir, selen preparatlari immunitetni oshiradi.

8. Detoksikasiya – og'ir holatlarda gemodez, poliglyukin vena ichiga yuboriladi.

Profilaktika (Oldini olish). Dispepsiyaning oldini olish uchun quyidagi zamonaviy choralar bajarilishi zarur:

· Ona qo'ylarni to'g'ri oziqlantirish – homiladorlik paytida to'liq va balansli oziqlantirish, metabolik kasalliklarning oldini olish;

· Kolostrum bilan erta emizish – tug'ilgan qo'zilarga 1 soat ichida ona sutini emizish;

· Gigiyena – qo'yxonani muntazam dezinfeksiya qilish;

· Sut harorati – 38–40 °C da berish;

· Probiotiklar – qo'zilarga profilaktik tarzda berish. Xususan, qo'zilarga maxsus probiotiklar (Lactobacillus johnsonii M5) berilishi ularning immuniteti va antioksidant salohiyatini oshirib, diareyani kamaytiradi;

· Ona qo'ylarni emlash – infeksiyon kasalliklarga qarshi;

· Kompleks profilaktika dasturi – zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, Innoprovot probiotigi, LPP-1 premiksi, Elbaxor o'simligi damlamasi va maxsus boyitilgan granulalangan yemni birgalikda qo'llash qo'zilarida dispepsiyaning oldini olishda yuqori samaradorlikka ega.

Jadval 1 – Ona qo‘ylardagi metabolik kasalliklarning qo‘zilarda dispepsiyaga ta‘siri

Ona qo‘y holati	Qo‘zilarda dispepsiya bilan kasallanish darajasi	Asosiy patogenetik mexanizm
Klinik sog‘lom sovliqlar	Past (10–15%)	Normal kolostrum sifati, yetarli immunoglobulinlar
Ketonuriyali sovliqlar	Yuqori (40–50%)	Sut tarkibidagi energetik yetishmovchilik, asidozga moyillik
Alimentar osteodistrofiyali sovliqlar	Yuqori (35–45%)	Mineral moddalar va vitamin D yetishmovchiligi, immunitetning pasayishi
Alimentar distrofiyali sovliqlar	O‘rta–yuqori (30–40%)	Protein-energetik yetishmovchilik, o‘shishning sustligi
Jigar distrofiyasi	Juda yuqori (50–60%)	Detoksikatsiya funksiyasining buzilishi, endogen toksikoz

Xulosa

Qo‘zilarda dispepsiya – yangi tug‘ilgan hayvonlarda keng tarqalgan, oshqozon-ichak tizimi faoliyatining buzilishi bilan kechadigan kasallik bo‘lib, asosan noto‘g‘ri oziqlantirish, ona sutining sifatsizligi yoki infeksiyon omillar natijasida kelib chiqadi. So‘nggi tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, ona qo‘ylardagi metabolik kasalliklar (ketonuriya, alimentar osteodistrofiya, jigar distrofiyasi) qo‘zilarda dispepsiya rivojlanishida muhim antinatal omil hisoblanadi.

Davolash choralari kompleks tarzda olib boriladi. Antibiotiklar bilan birgalikda probiotiklar va Elbaxor o‘simligi damlamasini qo‘llash eng yuqori terapevtik samarani beradi. Yangi istiqbolli usullardan biri – E. coli sabab bo‘lgan dispepsiyada antibiotiklarga muqobil sifatida bakteriofag terapiyasini qo‘llash bo‘lib, u bakteriyalarning sonini samarali kamaytiradi va antibiotiklarga qarshilik muammosini hal qilishga yordam beradi.

Profilaktikada esa ona qo‘ylarni metabolik kasalliklardan saqlash, ularni to‘g‘ri oziqlantirish va kompleks profilaktika dasturlarini (probiotiklar, premikslar, fitopreparatlar va maxsus yemlar) qo‘llash muhim ahamiyatga ega. Umuman olganda, qo‘zilarda dispepsiya kasalligini erta aniqlash, to‘g‘ri parvarish va zamonaviy profilaktika tadbirlarini amalga oshirish orqali kasallikning oldini olish va yosh hayvonlar o‘limini kamaytirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yunusov Kh., Bakirov B., Ruzikulov N., Askarov S., Hamzaev K. (2025). Treatment and group prevention of dyspepsia in lambs. BIO Web of Conferences, 181, 01001.

2. Asqarov S.S. (2024). Qo'zilar dispepsiyasining etiopatogenezi, davolash va oldini olish usullarini takomillashtirish. Samarqand davlat veterinariya meditsinasi chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti.
3. Karimov A. (2020). Veterinariya ichak kasalliklari asoslari. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
4. Smith B.P. (2020). Large Animal Internal Medicine. 6th ed. Elsevier.
5. Abdulkarimov, B., & Ergashev, M. (2020). Yosh hayvonlar kasalliklari va ularni davolash usullari. Samarqand: SamVMI.
6. (2025). Therapeutic Role of Probiotics for the Treatment of Dyspepsia: A Review of the Literature. *Neurogastroenterology & Motility*, 37(10), e70057.
7. (2025). The Role of Probiotics, Prebiotics, Synbiotics, and Postbiotics in Livestock and Poultry Gut Health: A Review. *Metabolites*, 15(7), 478.
8. (2025). Sheep-Derived *Lactobacillus johnsonii* M5 Enhances Immunity and Antioxidant Capacity, Alleviates Diarrhea, and Improves Intestinal Health in Early-Weaned Lambs. *Microorganisms*, 13(2), 404.
9. (2025). Prophylactic and therapeutic effects of isolated farm bacteriophages in lamb diarrhea induced by *Escherichia coli*. *Small Ruminant Research*, 248, 107502.
10. Qayumov, O. A. (2017). Veterinariya parhezshunosligi asoslari. Toshkent: O'quv qo'llanma.

INNOVATIVE
ACADEMY